

SIDNEY, SPENSER, PUTTENHAM: TŘI TYPY ALŽBĚTINSKÉ POETIKY A UTVÁŘENÍ PROFESNÍ A NÁRODNÍ IDENTITY PROSTŘEDNICTVÍM POEZIE[†]

SIDNEY, SPENSER, PUTTENHAM: THREE ELIZABETHAN POETIC CONCEPTS AND FORMING OF PROFESSIONAL AND NATIONAL IDENTITY THROUGH POETRY

Martina Kastnerová*

Abstrakt: Studie na příkladě třech poetických konceptů, Philipa Sidneyho, Edmunda Spensera a George Puttenhama, ukazuje, že stěžejním záměrem alžbětinské poetiky bylo utváření profesní a národní identity skrze poezii, a zaměřuje se na základní společné rysy alžbětinských poetik, tj. 1) koncept poezie jako vytváření fiktivních světů a pojetí básníka jako „tvůrce“ (maker); 2) morální a společenskou úlohu poezie a koncept učení příkladem; 3) spjatost poetiky a rétoriky a 4) autenticitu emocí produkováných poezií vs. učenost, originalitu vs. kopírování (antických a kontinentálních) vzorů. Anglická poezie se v tomto smyslu stává svrchovaným prostředkem budování kulturní a intelektuální identity a svou svébytností usiluje překonat předchozí klasické či kontinentální vzory.

Klíčová slova: alžbětinská poetika, anglická renesance, renesanční poezie, Philip Sidney, Edmund Spenser, George Puttenham.

Abstract: The study deals with the main tenets of the Elizabethan Poetics, as 1) the concept of poesy as creating fictional worlds and the concept of poet as a “maker”, 2) moral and social role of poetry and the concept of “doctrine by ensample”, 3) unity of poetics and rhetoric, 4) authenticity of emotions through poetry versus erudition, originality versus imitation of classical models. Thus, English poetry becomes the important device of establishing cultural and social identity of Elizabethan society in the context of dealing with classical and continental examples.

Keywords: Elizabethan Poetics, English Renaissance, Renaissance Poetry, Philip Sidney, Edmund Spenser, George Puttenham.

*Katedra filozofie FF ZČU v Plzni, Sedláčkova 19, 306 14 Plzeň; e-mail: kastnerm@kfi.zcu.cz.

[†]Studie byla podpořena v rámci projektu SGS-2014-037 *Mimesis a imitatio v alžbětinské poetice v kontextu renesanční reflexe antického a kontinentálního vědění.*

I.

Our tongue is most fit to honour poesy, and to be honoured by poesy.

– Philip Sidney, *The Defence of Poesy*¹

Společnost renesanční Anglie není jen prostředím, v němž se významným způsobem formuje alžbětinské drama, ale v prvé řadě též literární kultura obecně. Rozvoj humanistické dvorské kultury obzvláště v 16. století poskytuje literatuře prestiž, jíž dříve postrádala,² zároveň dochází k rozvoji profesionálního dramatu.³ Jakkoli drama stále zůstává disciplinou, jíž je třeba zaštitit patronátem, nedramatická poezie se stává příznakem a součástí dvorské aristokratické komunikace. Síť mecenášů byla nicméně stále živou součástí společensko-literárního a politického kontextu,⁴ neboť ačkoliv královna Alžběta nachází zalíbení v divadlech a literatuře, vláda stále zejména vůči veřejným divadlům vystupuje přísně a vydává řadu omezení a zákonů,⁵ stejně tak literární kultura (divadla i poezie) čelí útokům ze strany puritánů. Významnou funkcí se tak v této době stává pozice tzv. „mistra zábav“ (*Master of the Revels*), zodpovědného za dohled nad logistikou dvorské zábavy a cenzuru her inscenovaných na veřejném jevišti.⁶

Příznačným se tedy pro literární kultura alžbětinské Anglie stává dvojí: příznivé společensko-kulturní a historicko-politické prostředí, které umožňuje rozvoj literární kultury, zároveň však (na první pohled protichůdný aspekt) potřeba apologie společenské prospěšnosti literatury a kultivace anglicky psaných textů jako prostředku národní svébytnosti (rovněž ve vztahu ke kontinentální kultuře a politice).

Zároveň je třeba vzít v úvahu, že koncept literatury měl dosud širší význam než v současném úzu, totiž zahrnoval celek literární a intelektuální kultury a zejména znalost řecké a římské klasiky.⁷ Právě odtud mohou být čerpány základní argumenty apologie literatury. Samotné slovo *literature* do značné míry splývá s *literacy*, tj. gramotností.⁸ V kontextu reflexe alžbětinské literární kultury je tak spíše

¹Sidney 2008, s. 249.

²Srov. Smuts 2014, s. 145.

³Kermode 2004, s. 5–6.

⁴Ostovich 2014, s. 296.

⁵Např. vyhláška z r. 1559 zakazuje představení inscenující záležitosti víry, náboženství a politiky, vyhláška z r. 1581 vyžaduje před povolením hry inscenaci před mistrem zábav a jeho poradci, a zákon z r. 1572 „The Punishment of Vagabonds“ staví mimo zákon ty herecké společnosti, které nejsou zaštitěny jménem významného patrona (Wells 2006, s. 5).

⁶Smuts 2014, s. 144–145. Tuto pozici v období, o němž hovoříme, zastává Edmund Tilney (Wells 2006, s. 5), měl ji nicméně získat rovněž Ben Jonson (výsledek jeho ambicí a podpory významných patronů), avšak před obdržení titulu zemřel (Smuts 2014, s. 145).

⁷Smuts 2014, s. 146.

⁸Srov. Greenblatt 2007. Greenblatt zde uvádí příklad, kdy gramotnost (*literacy*) mohla zároveň doslova zachránit život (výjimka pro kněží, jejichž stav byl dokazován právě gramotností, viz

užíván termín poezie (*poesy*), chápaný ovšem v původním a širším významu odkazujícím na řecký termín *poiein* (utvářet), tj. básník je interpretován jako tvůrce (*maker*) fikce. Jinými slovy termín poezie zahrnuje široký celek lyrické, epické i dramatické poezie, básník je pak zároveň komplexní postavou – literátem, řečníkem, intelektuálem, mravním vzorem a společensky uvědomělou osobností.

Konkrétní osobnosti alžbětinské a jakobínské poezie z tohoto konceptu čerpají a jsou si ho plně vědomy, jak dokazují jejich životní osudy a angažovanost v dobové politice, dvorských diskusích i teze v jejich tvorbě – symbolickou postavou širokospektrého alžbětinského básníka a intelektuála se stává Philip Sidney, svou roli a prestiž v dvorské i zahraniční politice usiluje získat Edmund Spenser i George Puttenham, poměrně agresivním způsobem ve vztahu k potenciálním rivalům se snaží prosadit u nového jakubovského dvora Ben Jonson.⁹ Za významnou tendenci alžbětinské literární kultury tak lze považovat úsilí o budování vlastní profesionální identity (tzv. *self-fashioning*).¹⁰ Obzvláště na konci šestnáctého století a začátku století následujícího je tato profesionální identita posilována rovněž budováním „bibliografického ega“,¹¹ tj. stále častěji je využívána možnost šíření literárního renomé prostřednictvím uvědomělého publikování vlastních děl.

V tomto kontextu jsou vytvářeny první poetiky anglické literární kultury, které jsou posilovány výše zmíněnými tendencemi, ale zároveň je i utvářejí. Skutečnost, že se tyto poetiky objevují v nemalé míře a jsou ostatními příslušníky dobového literárního diskurzu diskutovány, dosvědčuje, nakolik je ve společnosti pocítována potřeba utváření literární identity nejen v osobním, ale zejména i v obecném jazykově kulturním rámci.

Základní obecné aspekty alžbětinské poetiky (v různých obměnách diskutované v poetikách jednotlivých autorů) lze shrnout v následujících bodech: 1) koncept poezie jako vytváření fiktivních světů a pojetí básníka jako „tvůrce“ (*maker*); 2) morální a společenská úloha poezie a koncept *učení příkladem*; 3) spjatost poetiky a rétoriky a 4) autenticita emocí produkovaných poezií vs. učenost, originalita vs. kopírování (antických a kontinentálních) vzorů. První tři body jsou výsledkem

s. 465–466). Vhodně však poznamenává, že plné ztotožnění obou termínů může být zavádějící, neboť termín „literacy“ v raně novověkém kontextu odkazuje spíše k postavení, jež danou schopnost (tedy gramotnost) značí, než k schopnosti samé (tamtéž, s. 466).

⁹Tento postoj se naplno projevuje v Jonsonově rivalitě vůči Thomasu Dekkerovi, s nímž měl spolupracovat na živém obrazu ku příležitosti králova formálního vstupu do Londýna (Smuts 2014, s. 145). Ben Jonsonovi se nicméně díky osobnímu charizmatu a pečlivému úsilí podařilo získat celou řadu mocných patronů, kteří nejenže byli nápomocni při napravování Jonsonových skandálů, ale přispívali rovněž k jeho politické prestiži. K tomu srov. Ostovich 2014, s. 296–297, popř. Wells 2006, s. 131–135.

¹⁰Srov. Greenblatt 2005. Greenblatt srovnává a spojuje v podstatě dvě trojice: Mora, Tyndala a Wyatta – a Spensera, Marlowa a Shakespeara. Pro druhou zmíněnou trojici je příznačné zejména utváření profesionální identity v umělecké tvorbě. Kultura se tak podle Greenblatta obecně vzato věnuje právě utváření identity (tamtéž, s. 169).

¹¹Termín Jamese Knowlese (srov. Knowles 2014, s. 190).

adaptace klasických estetických kritérií v anglickém prostředí (obzvláště aristotelského a horatiovského pojetí), poslední pak je specifickým příspěvkem anglické poetiky. Všechny zmíněné motivy lze vysledovat ve stěžejních spisech poetik renesanční Anglie napříč individuálními rozdíly jednotlivých autorů. V následující části ukážeme jejich konkrétní reprezentace na příkladě třech vybraných poetik představujících tři základní typy apologií literární kultury – totiž Sidneyho, Spenserově a Puttenhamově. Tyto poetické koncepty zároveň reprezentují specifické utváření profesní (básnické), ale i národní a kulturní identity prostřednictvím poezie.

II. PHILIP SIDNEY: POEZIE JAKO SLOVNÍ OBRAZY ZA ÚČELEM VZDĚLÁNÍ A POTĚŠENÍ

Poesy therefore is an art of imitation, [...] to speak metaphorically, a speaking picture – with this end, to teach and delight.

– Philip Sidney, *The Defence of Poesy*¹²

Sir Philip Sidney z uvedené trojice zřejmě nejlépe reprezentuje komplexní postavu dvorského intelektuála, básníka, který je zároveň angažován v dobové politice coby vyslanec a voják. Sidney se narodil 30. listopadu roku 1554 a již svým postavením (jako synovec hraběte z Warwicku a Leicesteru a pozdější zeť Francise Walsinghama) byl zdá se předurčen k významné roli v dobové dvorské i zahraniční politice. Silné pouto ho pojilo s Walterem Raleighem, Vilém Oranžský dokonce doufal, že by se Sidney mohl oženit s jednou z jeho dcer. Při svých cestách po Evropě se Sidney údajně seznámil kupř. i s Tadeášem z Hájku. Bylo by to teoreticky možné v první polovině r. 1575, kdy se vracel zpět do Anglie přes Brno, Prahu, Drážďany, Heidelberg a Antverpy.¹³ Když Sidney umírá 17. října roku 1586 v brzkém věku třiceti dvou let následkem zranění, jež utřžil v bitvě u Zutphenu, nejsou publikována žádná z jeho děl, přesto je svými současníky vykreslován jako ideální postava šlechtice, dvořana a básníka, ztělesněného Astrofela, jak dosvědčují i tři elegie sepsané na jeho počest.¹⁴

Sidneyho výjimečná společenská pozice zároveň významně utváří charakter jeho poetiky. V první řadě ho společenské, politické a finanční zázemí osvobozuje od využívání poezie jako zdroje finančních příjmů, dále pak jeho angažovanost v základních politických a společenských kontroverzích, diskusích a problémech vede k úsilí ustavit příznivou roli poezie ve společnosti ve smyslu jejího morálního a společenského účinku. V tomto smyslu se pak poezie stává též důležitým

¹²Sidney 2008, s. 217.

¹³Bejblík 1987, s. 147–163; Alexander 2004, s. liii, liv; Duncan-Jones. Introduction. In: Sidney 2008, s. vii–x; Duncan-Jones. Chronology. In: Sidney 2008, s. xxi.

¹⁴Srov. Three Elegies on Sidney from The Phoenix Nest, 1593. In: Sidney 2008, s. 319–328.

prostředkem kultivace národní svébytnosti. Konečně jeho sbírka sonetů *Astrofel a Stella* představuje de facto první sonety psané v anglickém jazyce a jeho *Obrana poezie* je prvním pokusem ustavit základy poetiky v anglickém jazyce.¹⁵

Sidneyho dílo *The Defence of Poesy* je publikováno roku 1595, předcházela mu neautorizovaná verze *An Apology for Poetry*, která však byla záhy stažena z oběhu.¹⁶ Sidney nevystupuje v roli akademika či filosofa, ale spíše básníka a řečníka; nevytváří systematické teoretické pojednání a jeho apologie plní v prvním plánu úlohu rétorickou, přesvědčuje spíše emočně než na základě logických argumentů a teorie.¹⁷ Prostřednictvím své *Obrany* Sidney lokalizuje svůj diskurz (tj. poezii) nikoli ve vztahu k historii poetiky (tj. tradičním konceptům) či abstraktním filosofickým otázkám, ale mnohem více pragmaticky, tedy vymezením poezie jako druhu vědění vůči konkurenčním disciplínám.¹⁸ Sidney na několika místech svého textu argumentuje ve prospěch nadřazenosti poezie proti morální filosofii a historiografii, jednak s ohledem na předchůdnost poezie proti ostatním disciplínám a dále její účinnější znázornění morálního vzoru.

Podle Sidneyho se řeční filosofové zprvu odhalovali světu coby básníci a psali svá díla ve verších, stejně tak historici si půjčovali od poezie formu i závažnost.¹⁹ Básnictví podle Sidneyho dokáže čerpat možnosti myšlení účinněji než jakékoli jiné umění, poezie jako nejdůvěrněji známá učí ctnosti (*virtue*) a nejlépe k ní vede.²⁰ Filosofie poskytuje poučky, zatímco poezie je může vysvětlit a podat čtenáři „živoucí obraz krásného a dobrého“; učí tak nejen myslet, ale radí též, co činit.²¹ Robert Stillman taktéž poukazuje na zásadní roli specifického intelektuálního rámce poezie (*scope*) Sidneyho koncepce, který ji odlišuje od ostatních disciplin.²²

Sidneyho chápání básnictví vychází z definice básnictví jakožto „umění nápodoby“ (*an art of imitation*). Nápodoba zde nicméně není míněna v přísném slova smyslu jako pouhá imitace, ale spíše reprezentace či zpodobování, zahrnu-

¹⁵K Sidneyho významu srov. Duncan-Jones. Introduction. In: Sidney 2008, s. xvii. Katherine Duncan-Jones zde přirovnává Sidneyho přínos k Petrarkově významu pro Itálii (tamtéž). Viz též Alexander 2004, s. lv.

¹⁶Alexander 2004, s. lv. Srov. též Duncan-Jones. Chronology. In: Sidney 2008, s. xxiii.

¹⁷Podle Alexandra Sidney usiluje spíše o to zvítězit v disputaci, než vystavět životaschopnou literární teorii (Alexander 2004, s. lvi). Sidney tuto rétorickou úlohu obrany ostatně potvrzuje nejen naturelem svého textu, ale též explicitně (srov. Sidney 2008, s. 212).

¹⁸Srov. Stillman 2008, s. 30.

¹⁹Sidney 2004, s. 5.

²⁰Sidney 2008, s. 228.

²¹Srov. Alexander 2004, s. lx.

²²Srov. Stillman 2002, zejm. s. 355–356. Podle Stillmana je však třeba podrobit úvaze samotný termín *scope*, jehož význam se nevyčerpává tradičním pojetím jako výše zmíněného intelektuálního rámce. Stillman by zde rád viděl spíše Sidneyho inspiraci idejemi Philipa Melancthona (tamtéž, s. 355–357).

Obr. 1: Philip Sidney. Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Sidney.

jící tak v sobě tvořivý potenciál.²³ Poezie tak vytváří obrazy (*speaking pictures*) za účelem vzdělání a potěšení (*to teach and delight*).²⁴ Sidneyho argumentace ohledně nadřazenosti poezie vůči ostatním disciplínám je tedy de facto postavena na zdůraznění její metamorfnní síly, schopnosti básníka vytvářet fiktivní plody imaginace.²⁵ Odtud podle Sidneyho plyne výjimečnost poezie proti ostatním disciplínám: zatímco všechny ostatní závisejí na přírodě, básnictví dokáže vytvořit svoji vlastní skutečnost (*another nature*), přesahuje přírodu.²⁶ V Sidneyho pojetí básníkovy imaginace tedy takřkajíc překračuje zákon přírody.²⁷

Právě odtud plyne morální a společenský účinek poezie, neboť podle Sidneyho napodobuje vždy s dvojím účelem: za prvé za účelem vzbuzení libosti (*to delight*), čímž zároveň povzbuzuje a motivuje ke konání dobra, a za druhé za účelem vzdělání a poznání (*to teach*), aby čtenáři věděli, že je to právě dobro, k čemu jsou směřováni.²⁸ Básníkovy znázorňování konkrétních idejí ctnosti a neřesti je nicméně zároveň důvěrně známými znaky jeho vlastního morálně filosofického vzdělání: spravedlnosti, mravní bezúhonnosti či zbožnosti.²⁹ Tedy nejen poezie samotná, ale v prvé řadě básníkovy ideje přispívají ke kultivaci mravního ideálu.

Anglie jako „matka výjimečných myslí“ by tak bezesporu měla pěstovat poezii, a to i v časech válečných, měla by být spíše tvůrcem nového, než imitovat ostatní.³⁰ Sidney nemá pochybnosti o potenciálu anglického jazyka, neboť právě anglický jazyk je „nejlépe vhodný k tomu, aby uctil poezii a zároveň jí byl uctíván“.³¹

Je tedy evidentní, že Sidneyho spis přispívá zásadně k ustavení a dalšímu formování základních aspektů alžbětinské poetiky, které byly výše uvedeny jako stěžejní. Na základě inspirace klasickými vzory definuje poezii jako umění tvořivé nápodoby, produkování fiktivních světů, a básníka interpretuje jako tvůrce.³² Z této definice zároveň vyplývá primární argument Sidneyho apologie, a to právě morální účinek poezie, který je dán autentickým a působivým znázorněním příkladů ctnosti. Forma Sidneyho obranné řeči též potvrzuje úsilí o rétorický účinek spisu, a tedy i spjatost rétoriky a poetiky. Autenticita znázorňovaných emocí posiluje účinek

²³Sidney 2008, s. 217. Srov. výrazy, které Sidney používá: *representing, counterfeiting, figuring forth* (tamtéž).

²⁴Sidney 2008, s. 217. Zde vidíme jednoznačnou inspiraci horatiovským pojetím.

²⁵Srov. Stillman 2002, s. 383.

²⁶Sidney 2008, s. 216.

²⁷Perry 2005, s. 391.

²⁸Sidney 2008, s. 218.

²⁹Srov. Stillman 2008, s. 116.

³⁰Sidney 2008, s. 240–241.

³¹Tamtéž, s. 248–249, cit. s. 249.

³²Sidney odkazuje na Aristotelovu *Poetiku* i Platónovy dialogy, jeho koncept je však bližší aristotelskému pojetí, doplněnému o inspiraci Horatiovým spisem *O umění básnickém*. Sidney je však pokud jde o jeho zdroje málokdy explicitní, obtížně lze též odhadovat, zda jeho teze čerpají z pramenů či spíše „z druhé ruky“ a z diskusí s přáteli.

poezie i ve smyslu mravním.³³ Jakkoli Sidneyho teze vycházejí z tradičních antic-
kých konceptů, odklání se od jejich otrocké nápodoby. Právě specifická podoba an-
glicky psané poezie adaptující antická estetická kritéria způsobem vlastním svému
naturelu se stává významným prostředkem kultivování národní kulturní svébyt-
nosti (jejíž důsledky jsou pochopitelně též obecnější, politické a společenské, jak si
Sidney ostatně dobře uvědomuje).

Pokud jde o budování vlastního profesního renomé, v případě Sidneyho osob-
nosti lze obtížně posoudit jeho záměrnost. Sám Sidney svou identitu nezakládá
na pozici básníka, alespoň nikoli cíleně, spíše se vymezuje vůči těm, kteří tak činí.
Mnohem více se soustředí na obecnou rovinu, totiž utváření nikoli osobní, nýbrž ná-
rodní identity, jehož svrchovaným prostředkem se stává právě anglická poezie. Jeho
poetika v tomto smyslu není výčtem pravidel a estetických kritérií, nýbrž plní úlohu
společensko-politickou: ukazuje poezii jako společensky prospěšný prostředek. Sid-
neyho *Obrana* se obzvláště v tomto aspektu liší od spisů jeho současníků a zároveň
zakládá tradici národní poetiky.

III. EDMUND SPENSER: ZOBRAZENÍ MORÁLNÍ VZORU

For profite of the ensample. . .

– Edmund Spenser, *A Letter of the Authors in The Faerie Queene*³⁴

Podobně jako Philip Sidney, rovněž Edmund Spenser uvědoměle čerpá z konceptu
básníka coby komplexní postavy literárně i společensky angažované. Zatímco Sid-
ney se však do této pozice dostává jaksi mimoděk, na základě vrozeného posta-
vení a díky vlivným příbuzným a známým, Spenserovo úsilí o budování profesního
renomé v oblasti literární kultury, jež přispívá jeho pozici ve dvorské a zahraniční
politice, je mnohem cílenější. Spenser do značné míry formuje své literární am-
bice a vytváří svou autorskou osobnost prostřednictvím rozmanité a ambivalentní
reprezentace královny Alžběty ve svém díle. Podle Louise Montrose tak utváří
nestálou alžbětinskou politickou imaginaci.³⁵

Spenser se pravděpodobně narodil roku 1552 v Londýně, společenský kontext
jeho tvorby tak zcela odpovídá Sidneyho. Jeho uvažování a životní směřování vý-
znamně ovlivnila studia na Cambridge, kde se spřátelil s Gabrielem Harveyem.
V roce 1594 se podruhé oženil, a to s Elizabeth Boylovou, již věnuje *Amoretti*

³³Reprezentativním příkladem je konečně Sidneyho vlastní poezie, např. právě sbírka sonetů *As-
trofel a Stella*, kde je do popředí stavěna autenticita znázorňovaných emocí proti slepé a obsahově
prázdne imitaci klasických autorit (srov. Sidney 1987, např. sonet 1, 15, 90).

³⁴Spenser 1993, s. 1.

³⁵Termínem „imaginary“ tu Montrose označuje „kolektivní soubor reprezentačních forem a sché-
mat, v nichž byly víry a praktiky tudorské politické kultury artikulovány“ (Montrose 2002, s. 907).

a *Epithalamion*. V průběhu svého života střídavě pobýval ve významné úřední pozici v Irsku, kam se dostává roku 1580 ve službách anglického vyslance Arthura Greye. Jeho vyhraněný postoj k zahraniční politice v Irsku prokazuje jak jeho úsilí politicky se angažovat, tak jistou nacionalitu v jeho smýšlení (ve svém pamfletu z roku 1596 *A View of the Present State of Ireland* prezentuje kontroverzní tezi, že Irsko nebude Anglii podrobena, aniž bude zničena její kultura i jazyk, třeba i násilným způsobem). Spenser podle všeho tvořil jako poslušný klient frakce Leicester-Sidney-Essex, na druhou stranu ho právě jeho úřednická pozice v Irsku činila plnohodnotným členem politického národa, nikoli pouhou „hláskou troubou aristokracie“.³⁶ Spenserovy politické sympatie jsou diskutovány bez jednoznačného výsledku. Předpokládá se, že jeho politické ambice byly zřejmě republikánské, nebyl však (otevřeným) politickým revolucionářem. Jak upozorňuje Montrose, většina poddaných se ostatně prezentovala jako oddaní služebníci královny podporující systém, v jehož centru stála, nikoli usilující o jeho zničení.³⁷ V mezičase, kdy Spenser pobýval znovu v Anglii, propagoval svá díla a snažil se získat přízeň královny (v roce 1590 uspěl v získání penze, avšak v dlouhodobém horizontu se mu prosadit nepodařilo).³⁸

Na rozdíl od Sidneyho tedy Spenser cíleně posiluje svou společenskou pozici prostřednictvím literárního a intelektuálního renomé; jeho literární reprezentace královny Alžběty (zejména v díle *Královna víl*) čerpá z rozšířeného kultu královského panství, jenž zároveň tvoří předpoklad jeho imaginace a vede Spensera k očekávanému úspěchu.³⁹ Idea panenské královny provdané za svou zemi byla v tomto kontextu důmyslným konstruktem Alžbětiných rádců⁴⁰ a její kult byl podporován rovněž ostatními soudobými umělci, nejen Spenserem – Alžbětě se dvořil též Walter Raleigh, ani Shakespeare v tomto ohledu nezůstal zcela stranou, když líčí narození Alžběty ve své hře *Jindřich VIII.* jako počátek „zlatého věku“.⁴¹ Podle Montrose Spenser jednoduše využil imaginativní formu kolem královny jako látku své poezie, aby vytvořil „genderově specifický poetický ekvivalent toho, co alžbětinský politický národ rozuměl republikanismem“.⁴²

Spenser se na rozdíl od Sidneyho soustředil čistě na poetickou tvorbu, nevytvořil žádný teoretický spis věnující se otázkám poetiky. Jeho poetický koncept lze nicméně extrahovat z jeho děl básnických, zejména z textu *Královny víl* (*Faerie*

³⁶Montrose 2002, s. 939.

³⁷Tamtéž, s. 914–915.

³⁸Uvedené faktografické údaje o Spenserově životě jsou převzaty z Maclean – Prescott 1993, s. 823–824.

³⁹Jak upozorňuje Montrose, historie alžbětinského kultu královského panství časově odpovídá Spenserově kariéře básníka, tudíž jeho poezie byla pochopitelně též součástí této historie (Montrose 2002, s. 917).

⁴⁰Kermode 2004, s. 23.

⁴¹Shakespeare 2011, s. 917.

⁴²Montrose 2002, s. 940.

Queene, prvně publikované roku 1590 s věnováním Raleighovi⁴³) a *Pastýřova kalendáře* (*The Shepherdes Calender*, poprvé vydaném v roce 1579⁴⁴).

Spenserova *Královna víl* byla zamýšlena jako rozsáhlá epická báseň o postavě krále Artuše, přičemž dvanáct knih mělo být věnováno dvanácti osobním morálním ctnostem.⁴⁵ Téměř pohádkový příběh o Artušovi, vzdělaném Timonem a ozbrojeném Merlinem, jenž snil o královně víl a vydal se ji hledat do země víl, však má naplňovat vyšší morální cíl, a to právě v podobě dříve zmíněného učení příkladem. V postavě Artuše a dalších rytířů totiž reprezentuje Spenser ideál šlechtice, jenž v sobě zahrnuje rytířské i etické ctnosti. Právě učení příkladem (*doctrine by ensample*) má být přesvědčivější než vysvětlování správného jednání pomocí výkladu pravidel.⁴⁶ Tento předpoklad je pro Spenserovu poetiku zásadní, a jak je zjevné, sdílí jej se Sidneyho konceptem. Za vypovídající lze považovat zejména fakt, že v „dopisu autorů“ (*A Letter of the Authours*) tento svůj záměr Spenser explicitně odkrývá, komentuje a argumentačně dokládá odkazem na klasické a kontinentální autority (Homéra, Vergilia, Ariosta či Tassa). Postavu krále Artuše považuje za vhodný námět, neboť výtečností své osoby a svých činů je nejlepším příkladem ctnosti a zobrazením morálního vzoru. V dalších postavách dle svých slov hledá vznešenost a prostřednictvím postav rytířů reprezentuje jednotlivé ctnosti: zbožnost (*Holynes*), umírněnost (*Temperance*) a cudnost (*Chastity*).⁴⁷ Cílem díla je tak nejen vytvořit fiktivní svět, ale prostřednictvím hrdiny, jenž představuje morální vzor, též přispět ke kultivaci společenského řádu.⁴⁸ Spenser si je rovněž vědom básnickovy profesní odpovědnosti a odpovídající společenské role (tj. básník plní rovněž roli morálně společenskou).⁴⁹

Ve vysvětlujícím úvodním dopise se Spenser krátce vyjadřuje též k rozdílu práce historika a básníka, všimá si nicméně spíše formálních postupů skladby textu. Historik podle Spensera vypráví události řádně (tj. chronologicky přesně), zatímco básník může začít prostředkem příběhu, podle toho, co jej nejvíce zaujalo, a postupně se vracet k předchozím událostem či předvídat věci budoucí, to vše podle Spenserových slov proto, že provádí „libost vzbuzující analýzu všeho“.⁵⁰ Spenser tu sice píše apologii své vlastní básně, neboť sám postupuje obdobně; na druhou

⁴³Maclean – Prescott 1993, s. 823.

⁴⁴Tamtéž. Do roku 1597 byl dokonce čtyřikrát přetištěn (Spenser 2003, s. 543).

⁴⁵Spenser 1993, s. 1–2; Spenser 1993, s. 491.

⁴⁶Spenser 1993, s. 1–2; Spenser 1993, s. 492.

⁴⁷Spenser 1993, s. 1–2.

⁴⁸Srov. Spenser 1993, s. 492, kde je záměr díla formulován následovně: „to make a poem, to imagine a hero, and to persuade and move [...] his society's leadership“.

⁴⁹Spenser 1993, s. 545.

⁵⁰Spenser 1993, s. 2.

Obr. 2: Edmund Spenser. Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Edmund_Spenser.

stranu tím poezii osvobozuje od požadavků historiografické přesnosti a nutnosti přesné nápodoby (a zčásti se tak shoduje se Sidneyem).⁵¹

Ozvěny Spenserovy poetiky se vynořují rovněž v jeho díle *Pastýřův kalendář*,⁵² v němž nešťastně zamilovaný pastýř Colin Cloute (považovaný za Spenserovu masku) srovnává své milostné utrpení se smutnými obdobími roku.⁵³ Text je opět členěn do dvanácti eklog dle jednotlivých měsíců uvedených prologem „To His Booke“. U každé eklogy je uveden komentář označený iniciálami „E. K.“, jejichž identifikace není dosud jasná. Podle některých badatelů může označovat Edwarda

⁵¹To vše souvisí se specifickým žánrem alegorie, který prostřednictvím svého díla Spenser kultivuje.

⁵²V dedikačním dopisu mj. zmiňuje Gabriela Harveyho, Chaucera či Sidneyho (Spenser 1993, s. 505.)

⁵³Obzvl. January. Viz tamtéž, s. 506.

Kirka, Spenserova spolužáka z Cambridge, ale nejspíše se jedná o pseudonym, jenž je výsledkem spolupráce samotného Spensera a Harveyho, tudíž funguje jako jeden z básnických hlasů.⁵⁴ Právě komentáře „E. K.“ znovu dosvědčují Spenserovu uvědomělou snahu o teoretický odstup od svého díla a objasnění vlastních poetických principů.

V ekloze věnované říjnu vystupuje postava jménem Cuddie, která představuje dokonalý příklad básníka. Cuddie si stěžuje na soudobé pohrdání poezií a poukazuje na skutečnost (podobně jako Sidney ve své *Obraně*), že ve všech dobách (dokonce i těch „barbarských“) bylo umění ctěno a oceňováno jako božský dar (*divine gift*) či nebeský pud (*divine instinct*), tj. dar, který nelze získat pouze prací a učením (*by laboure and learning*), neboť pochází z nebeské inspirace (*enthousiasmos, celestially inspiration*). Kromě jistého apologetického argumentu je tak zdůrazněn tvořivý aspekt umění čerpající pravděpodobně z klasického pojetí básníka jako „proroka“ (*vates*) a „tvůrce“ (*maker*).⁵⁵

Spenserův vztah k literární tradici (jak vyplývá rovněž z úvodního dedikačního dopisu) je strážlivý – sám zmiňuje např. Sidneyho, Dryera či básníky francouzské Plejády, avšak (aniž se od nich distancuje) nepodléhá zcela literárním vzorům a předkům, spíše zkoumá a rozvíjí jejich potenciál v rámci možností konkrétní a svébytné adaptace v jeho díle a anglické poezii.⁵⁶

Zatímco Sidney staví svou argumentaci zejména na konceptu poezie jako slovních obrazů morální pravdy, podle Josepha Campany spočívá Spenserův posun zejména v tom, že poskytuje poezii obojí: „pocit skutečnosti i schopnost dojmout“.⁵⁷ Campanův výklad Spenserovy poetiky (právě na základě jeho *Královně víl*) vychází již z úvodního ocenění Spensera proti zdánlivě formálnějšímu a emotivně chladnějším Sidneymu. Dle Campany Spenser vidí hodnotu poezie v její schopnosti „vyjádřit životnost lidských těl trpících bolestí, afektem, náchylností ke změnám a schopností cítit pohnutí“.⁵⁸ Proti Sidneyho (z aristotelské tradice čerpajícího) vizualitě, morální zřetelnosti, *ethosu*, stojí Spenserův důraz na životnost, energii, *pathos*. Strategie obrany básnictví se mění ve strategii její re-definice.⁵⁹ Co je ovšem u Spensera zřetelné, je striktní oddělení imaginativního a reálného – v *Královně víl* leží realita bezpečně za básní, bez ohledu na možné dobové aluze je čtenář stále odkazován na neměnnou autoritu spočívající mimo báseň. To je ostatně podle Greenblatta také značný rozdíl Spenserova díla proti Shakespearově.⁶⁰ Spenser

⁵⁴Spenser 1993, s. 542–543.

⁵⁵Srov. s analogickými tezemi Sidneyho *Obrany*.

⁵⁶Srov. Spenser 1993, s. 501–505; Spenser 1993, s. 543.

⁵⁷Campana 2005, s. 34.

⁵⁸Tamtéž, s. 38.

⁵⁹Tamtéž, s. 36–38.

⁶⁰Greenblatt 2005, s. 192.

svým naturelem zjevně nebyl nijak revoluční, lidská i básnická identita je tu vlastně propůjčena službou (byť zbožňované) autoritě a poutem k Bohu a státu.⁶¹

Shrneme-li Spenserův poetický koncept s ohledem na obecné rysy alžbětinské poetiky, lze konstatovat, že se s nimi v zásadních aspektech shoduje. Básnictví chápané jako tvorbu fikcí osvobozuje od historiografické přesnosti a její nejvýznamnější účinek spatřuje v její morální roli, učení příkladem, reprezentací ctností. Ke klasickým zdrojům se podobně jako Sidney staví střízlivě, avšak nikoli odmítavě, a proti přílišné učenosti staví básnictví jako „nebeskou inspiraci“. Jelikož nevytváří teoretické dílo věnované otázkám poetiky, nelze jednoznačně dokládat jeho přitakání spjatosti poetiky a rétoriky, avšak jeho uvědomělá snaha komentovat a vysvětlovat vlastní poetické postupy o ní svědčí. Proti Sidneymu se Spenser důsledněji věnuje cílenému budování profesní identity, což je ovšem ze značné míry zapříčiněno odlišným společenským zázemím básníků. Ve svém poetickém díle Spenser spíše zachovává odstup od svých politických ambicí a prezentuje poezii jako prostředek společenské a mravní kultivace.

IV. GEORGE PUTTENHAM: POEZIE JAKO NAPODOBOVÁNÍ I TVOŘENÍ A POETIKA JAKO PEDAGOGICKÝ SPIS

[Poet] is both a maker and a counterfeiter, and poesy an art not only of making, but also of imitation.

– George Puttenham, *The Art of English Poesy*⁶²

V Puttenhamově osobnosti lze zřejmě nejlépe ze zmíněné trojice sledovat úsilí o utváření osobní profesní identity skrze budování intelektuálního renomé, přesto však jeho vlastní poetické dílo dosahuje nižších kvalit a jeho úspěch nelze srovnávat se Sidneyho básněmi či dílem Spenserovým.

George Puttenham se narodil roku 1529 či 1530 (je tedy o více než dvacet let starší než Sidney a Spenser), stejně jako Spenser studoval na Cambridge, kde absolvoval roku 1546, a získal tak kvalitní humanistické vzdělání. Později studoval rovněž právo, studia však opustil kvůli sňatku s lady Elizabeth Windsorovou, jakkoli toto manželství vyústilo v Puttenhamův ozbrojený konflikt se švagrem a bouřlivý rozvod v roce 1566. Puttenhamovo jméno bylo spojeno s řadou skandálů nejen v osobní rovině (týkající se jeho údajné promiskuity a záliby v násilnostech), ale i v rovině politické, když byl obviněn z údajné účasti na spiknutí proti lordu Burghleymu v roce 1570.⁶³ Provázela ho tak pověst široce vzdělaného intelektuála v rovině profesní i konfliktní osobnosti v rovině soukromé.

⁶¹Tamtéž, s. 221.

⁶²Puttenham 2007, s. 93–94.

⁶³Více viz Puttenham 2007, s. 5–15.

Sám Puttenham nicméně pracoval na získání významného společenského postavení prostřednictvím svých kvalit jako literáta a učenice, zřejmě o to usilovněji, že nedisponoval tak význačným zázemím jako Sidney, ani básnickými kvalitami, jichž dokázal využít Spenser. Několikrát se pokusil oslovit svým dílem královnu – kupř. jí věnuje své dílo *Partheniades*, soubor sedmnácti básní o celkem 555 verších oslavujících královnu jako Pallas Athénu,⁶⁴ sepsal též dílo *Ospravedlnění královny Alžběty v záležitosti Marie, královny Skotské* (*Justification of Queene Elizabeth in Relation to the Affaire of Mary Queene of Scotese*), které sice bylo publikováno anonymně až roku 1867, v rukopisné podobě však bylo dobře známo.⁶⁵

V souvislosti s tématem této studie je však třeba zmínit zejména dílo *The Arte of English Poesy*, jež bylo nicméně taktéž publikováno anonymně, jeho autorství bylo přesvědčivě přisouzeno Georgi Puttenhamovi až roku 1936. Do té doby byla zvažována řada dalších kandidátů, např. starší bratr Georgův, Richard Puttenham, či významný sběratel knih a umění John, první baron z Lumley.⁶⁶ Zdá se tedy, že otázka utváření profesní identity skrze poezii je v Puttenhamově případě zčásti diskutabilní. Na jedné straně ve svém *Arte* usiluje o konstituování sebe sama jako dokonalého renesančního intelektuála, tj. brilantního učeného, kosmopolitního dvořana a básníka,⁶⁷ na straně druhé své dílo publikuje anonymně. Obraz George Puttenhamova usilujícího o společenskou prestiž a obraz básníka v *Arte* (jež tiskař Richard Field nevěnuje nikomu menšímu než „ctihodnému Williamu Cecilovi, rytíři, lordu Burghleymu, vrchnímu správci financí celé Anglie“⁶⁸) a v dalších dílech přisouzených Puttenhamovi do sebe velmi dobře zapadají, je však otázkou, nakolik byla tato skutečnost zjevná jeho současníkům a nakolik tedy své profesní literární renomé mohl Puttenham skutečně využít ke svým společenským a politickým ambicím. Podle Juliana Lamba bylo Puttenhamovo dílo většinou interpretováno zejména s ohledem na politickou podstatu jeho poetiky, čímž se ale zastíral jeho pedagogický účel.⁶⁹ V tomto světle se ukazuje takové zúžení významu Puttenhamovy poetiky jako nesprávné.

The Arte of English Poesy jednoznačně kopíruje soudobou módu prezentovat autorovu rozsáhlou a rozmanitou znalost klasických vzorů (vzpomeňme na široký význam alžbětinského konceptu literatury) a šíří zájmů literárních, filosofických a společenských. Poměrně extravagantním způsobem své kvality dává najevo i Puttenham v *Arte*, zejména prostřednictvím citací a aluzí, jež se týkají nejen antic-

⁶⁴Není ovšem jisté, zda báseň byla nakonec před Alžbětou prezentována, zachoval se pouze rukopis, který byl ale tištěn až v roce 1811, a více než deset odkazů v jeho vlastní poetice (Whigham – Rebhorn 2007, s. 15).

⁶⁵Tamtéž, s. 16–17.

⁶⁶Tamtéž, s. 19.

⁶⁷Srov. tamtéž, s. 24.

⁶⁸Tamtéž, s. 90.

⁶⁹Lamb 2009, s. 25.

kých příkladů, ale i děl jeho současníků a jeho vlastní poezie⁷⁰ (tím je mezi autory alžbětinských poetik spíše výjimečný, a vytváří tak jistý paradox – jeho poezie je proti jeho poetickému dílu mnohem méně známá a kvalitní). Na rozdíl od Sidneyho *Obrany poezie* ovšem Puttenhamovo *Arte* není apologií básnictví, ač vychází z podobných konceptů a argumentů, ale spíše dílem, které má být manuálem, jak vytvořit kvalitní poezii.

Z hlediska obecné teorie básnictví je nejzajímavější první kniha *Arte* nazvaná *O básnících a poezii* (*Of Poets and Poesy*), kde Puttenham prezentuje básníky jako původce veškerého umění a lidské kultury, neboť (jak ukazuje v jednotlivých kapitolách) byli prvními knězi, proroky, zákonodárci, politiky, filosofové, astronomové, řečníci, historici i hudebníci.⁷¹ V odkazu na prvotnost poezie mezi ostatními disciplínami se tak Puttenham shoduje se Sidneyho i Spenserovým konceptem. Básníka v souladu s klasickou tradicí představuje stejně jako Sidney a Spenser jako „tvůrce“ (*maker*) a v argumentační shodě se Sidneyho *Obranou* poukazuje na etymologii slova, souvislost s božským tvůrcem, a tudíž i nadřazenost poezie ostatním uměním.⁷²

V desáté kapitole první knihy dále Puttenham vymezuje látku básnictví. Předmětem poezie mohou být podle něj chvála, uctění a oslava nesmrtelných bohů, pozoruhodné činy vznešených vladařů, pamětihodné záznamy lidských příběhů, chvála ctnosti a pokárání neřesti, výklad morálních zásad, předvedení přírodních věd i blahodárných umění, napravení bouřlivé povahy domluvou, útěcha a uklidnění myslí či běžná potěcha lidstva ve strastech pomíjivého života.⁷³ Přestože se jedná o poměrně široký výčet, stěžejním i zde zůstává zejména morální účinek poezie, který se objevuje ve výčtu v několika obměnách. Proti ostatním konceptům nicméně Puttenhamův vyniká zdůrazněním psychologického efektu poezie, nikoli snad ve smyslu katarzním, ale spíše v podobě odvedení myslí od běžných strastí žití.

V rámci dobové teoretické diskuse lze považovat za významnou část, v níž Puttenham vymezuje vztah mezi uměním (*Art*) a přirozeností (*Nature*). Navazuje totiž dále na tradiční (a opět i v Sidneyho *Obraně* přítomné) pojetí básníka jako napodobitele (*imitator*), který může pravdivě a životně vyjádřit všechny věci, které nahlíží.⁷⁴ Závěrem je tu tak zčásti originální konstatování, že poezie je nejen vytvářením nového (*making*), ale i napodobováním (*imitation*).⁷⁵ Tuto otázku Puttenham podrobněji rozpracovává v knize třetí, kde v této souvislosti zvažuje otázku přirozenosti a umělosti v tvorbě a řeší ji poměrně sofistickým způsobem

⁷⁰Whigham – Rebhorn 2007, s. 23.

⁷¹Srov. Puttenham 2007, *First Book*, zejm. s. 96, 98.

⁷²Tamtéž, s. 93.

⁷³Tamtéž, s. 114.

⁷⁴Tamtéž, s. 93.

⁷⁵Tamtéž, s. 94.

podle jednotlivých typů umění. Za prvé, umění může vystupovat jako pomocník přírody (*coadjutor to nature*) napravující její nedostatky tak, jako lékař napravuje nedostatky těla, a rozšiřující její obsah tak, jako zahradník kultivuje přírodní materiál. Podle Puttenhama jsou v tomto případě nejpozoruhodnější právě ty produkty, které jsou nejvíce umělé (*artificial*) a přirozenosti vzdálené, neboť zde umělec upravuje, utváří (*alter*) přírodu.⁷⁶ Za druhé pak hovoří o tzv. napodobujících uměních (*imitative arts*),⁷⁷ jež čistě napodobují přírodu, kritériem je tak přesnost tohoto zpodobení. Za třetí se může jednat o umění, jež je střetem a protikladem přírody (*encounterer and contrary to nature*), vytváří tak produkty cizokrajné a rozmanité, pokud jde o formu.⁷⁸ Činnosti v této třetí skupině jsou výsledkem studia a disciplíny, jejich provádění je proto nemožné bez lidmi stanovených pravidel a návodů.

Poezie je pak podle Puttenhama speciálním případem, totiž kombinací přirozenosti (tj. užití fantazie a představitivosti) a umělosti, resp. řemeslnosti (*craft*).⁷⁹ Takové vědění (Puttenham zde dokonce užívá termínu *science*⁸⁰) ve své dokonalosti tedy podle něj nemůže růst jinak než ze sloučení božského instinktu, dokonalosti přirozenosti, charakteru a dispozice, skvělé pronikavosti ducha a mnohé zkušenosti a pozorování běhu světa.⁸¹ I zde lze spatřovat podobnost s argumenty dříve reflektovaných poetik, zejména pokud jde o kombinaci intelektu (vzdělání a životních zkušeností) a nadání (božského instinktu). Přestože je Puttenham svou podstatou humanistickým učencem, je si vědom skutečnosti, že samotné vzdělání k tvorbě kvalitní poezie nevede. Ostatně to se zdá být pro Puttenhamův případ příznačné – sám byl bezesporu kvalitně vzdělán a teoreticky vybaven, přestože však vytváří funkční poetický manuál, zdařilou poezii produkovat nedokáže. Puttenhamovo *Arte* bývá mnohdy vysmíváno právě s ohledem na nízkou kvalitu jeho vlastní poezie. Podle Lamba je to nicméně dáno nesprávným čtením *Arte*, které by mělo být chápáno spíše jako „manuál nabízející praktické pokyny, jak psát poezii“, tj. jeho základním přínosem je „pedagogická integrita díla“.⁸²

Puttenhamův výchozí koncept tak nepředstavuje umělost a přirozenost, následování pravidel a využití imaginace, jako neslučitelné, nýbrž naopak jako nutně se podmiňující aspekty vedoucí ke kvalitní poezii. Ostatně samo přijetí pravidel

⁷⁶Tamtéž, s. 383–385; Whigham – Rebhorn 2007, s. 47–48.

⁷⁷Mezi nimi jmenuje malířství, sochařství, alchymii a kamenorytectví (Puttenham 2007, s. 383–385; Whigham – Rebhorn 2007, s. 48).

⁷⁸Zde má na mysli např. výrobu nábytku, oděvů, tanec, hru na loutnu atd. (Puttenham 2007, s. 383–385; Whigham – Rebhorn 2007, s. 48).

⁷⁹Puttenham 2007, s. 383–386; Whigham – Rebhorn 2007, s. 48.

⁸⁰Pro alžbětinské poetiky obecně (Puttenhamovu a Sidneyho rovněž) je typická nejednotná terminologie, pokud jde o místo poezie mezi ostatními disciplínami, zejména její nevyjasněné zařazení mezi *sciences* či *arts* (střídatě jsou v souvislosti s poezií užívány oba termíny).

⁸¹Puttenham 2007, s. 94.

⁸²Lamb 2009, s. 24.

ukazuje Puttenham jako rostoucí z přirozenosti.⁸³ Stejně tak ochota, s níž anglická poezie tato pravidla (resp. vzory) přijímá, má být vědomým činem, jímž anglický jazyk potvrzuje svou jedinečnost.⁸⁴

Rovněž Puttenhamovo poetické dílo koresponduje se základními tendencemi alžbětinské poetiky. Zjevně čerpá ze shodných klasických konceptů, tedy mimetického chápání umění a pojetí básníka jako „tvůrce“ (vč. analogie s tvůrcem božským). Puttenham však zdůrazňuje v první řadě specifický charakter poezie, která jako kombinace tvoření a nápodoby, umělosti a přirozenosti, stojí na pomezí mezi řemeslnou dovedností a přirozeným nadáním. Ani v tomto případě tudíž není možné hovořit o slepém následování vzorů, i zde je básníkova imaginace nezapustitelnou součástí básnictví. Puttenhamovo dílo není koncipováno jako apologie básnictví, přesto však neopomíjí jeho morální účinek, jenž spočívá v zobrazování ctnosti jako žádoucí a neřesti jako odsouzeníhodné. Avšak právě proto, že Puttenham neusiluje o obranu básnictví, neomezuje se na výčet společenských předností poezie, nýbrž připomíná schopnost poezie odvádět nás od každodenních strastí a tišit rozjitřenou mysl. To lze považovat za příznačné, neboť podobný (byť jistě chvályhodný) účinek poezie by pro argumentaci Sidneyho *Obrany* byl příliš individuální. Puttenhamovo dílo je zřejmě nejvýraznějším příkladem sebe prezentace autora jako ideální postavy vzdělaného myslitele, řečníka a básníka, jak potvrzuje cílená aluzivnost díla a důraz na jeho rétorickou vytříbenost, opomenout však nelze ani pedagogický záměr díla, jenž Puttenham zdařile naplňuje.

V. ZÁVĚR

V alžbětinských poetikách je shodně připomínána jedinečná schopnost poezie přesvědčivě znázornit morální vzory a příklady ctnosti. Společenskou úlohu poezie akcentuje nejvíce Philip Sidney, u nějž lze rovněž předpokládat nejvyšší společenský a politický zájem. Přesto jeho poetiku nelze redukovat jen na předpoklad morálního účinku poezie, významný je v tomto smyslu též jeho důraz na básníkovu imaginaci a střízlivý (byť vysoce fundovaný) postoj ke klasickým vzorům. Morální funkce poezie stojí rovněž ve středu poetického konceptu Spenserova. Ačkoliv v něm nenacházíme jednoznačné propojení s otázkami anglické kulturní svébytnosti, v tomto smyslu byl Spenser více básníkem než morálním politikem, jeho zájem o literární kulturu a politicko-společenské problémy doby prokazuje neodmyslitelnost jeho poezie a poetiky od této roviny. Puttenhamova poetika obohacuje diskusi tím, že poezii zčásti osvobozuje od morálního závazku a připomíná také její funkci psychologickou, což je ovšem do značné míry dáno odlišným charakterem Puttenhamova díla. Sidneyho dílo je uvědomělou a rétoricky propracovanou řečí na obranu

⁸³Srov. tamtéž 2009, s. 28.

⁸⁴Tamtéž, s. 44.

básnictví; Spenser svůj poetický náhled včleňuje do poezie, avšak jeho komentáře dosvědčují snahu o teoretický odstup od vlastního díla; konečně Puttenhamův spis je propracovaným manuálem k vytvoření poezie a prostředkem prezentace intelektuálního rozsahu autora.

Teoretik a společensky činná osoba, básník, akademik – odhlédneme-li od některých individuálních rozdílů, analyzované poetiky Sidneyho, Spensera a Puttenhamova ukazují, že tematika utváření profesní a národní identity skrze poetické dílo je v alžbětinských diskusích pociťována jako stěžejní. Apologie básnictví v tomto smyslu není pouze obranou poezie jako samostatné a prospěšné disciplíny, nýbrž zároveň snahou ustavit ji jako poezii národní, anglickou, posilující kulturní, společenskou a politickou svébytnost země. První ze základních argumentů čerpá z klasické tradice a oceňuje účinek poezie jako kreativní činnosti vytvářející fiktivní světy a přesahující přírodu. V tomto smyslu (svou ať už explicitní či skrytou aluzivností) dokládají vysokou úroveň anglické poezie, která je bezpochyby vhodná pro zdařilou adaptaci antických příkladů, ale též vlastní originální modifikaci těchto vzorů, čímž je znovu posilována její samostatnost ve vztahu ke konkurečním kontinentálním autoritám. Druhý z argumentů zdůrazňuje společenskou a morální prospěšnost poezie prostřednictvím působivého znázornění příkladů ctnosti a připomíná básníka jako komplexní postavu morálně pevného a široce vzdělaného intelektuála.

Walter Raleigh ve své básni z roku 1590 příznačně ukazuje nadřazenost anglické poezie, jež se v tomto smyslu stává zároveň svrchovaným prostředkem budování kulturní a intelektuální identity a svou svébytností překonává předchozí klasické či kontinentální vzory:

Zdalo se mi, že Lauřin hrob jsem zřel,
v chrámu, kde její plamen bez poskvrny
jí kdysi plál, a když jsem spatřit chtěl
pohřbený prach té živé slávy po ní,
jíž láska se ctí opatrují hrob,
náhle jsem hleděl na Královnu víl.
Petrarka zaplakal a od těch dob
tu dvojí ctnost už nikdo nespatril,
vždyť Královně šla sloužit, místo níž
sám, skosen zapomněním, k Lauře kles:
Nejtvrdší kámen slzel – světe, slyš! –
a nářek mrtvých volal do nebes.
Tam Homérův duch vzdal se naděje
a proklel nebeského zloděje.⁸⁵

⁸⁵Raleigh 1590. In: Hron 2001, s. 75.

SEZNAM LITERATURY

- Alexander, G. (2004). Introduction. In: G. Alexander (ed.), *Sidney's The Defence of Poesy' and Selected Renaissance Literary Criticism*. London: Penguin Books, s. xvii–lxxxv.
- Campana, J. (2005). On Not Defending Poetry: Spenser, Suffering, and the Energy of Affect. *PMLA*, roč. 120, č. 1, s. 33–48.
- Duncan-Jones, K. (2008). Introduction. In: K. Duncan-Jones (ed.), *Sir Philip Sidney The Major Works*. Oxford: Oxford University Press, s. vii–xviii.
- Greenblatt, S. (2005). *Renaissance Self-Fashioning*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Greenblatt, S. (2007). What is the History of Literature? *Critical Inquiry*, roč. 23, č. 3, s. 460–481.
- Hron, Z. (ed.) (2001). *Fénixovo hnízdo. Sonety Shakespearových předchůdců a současníků*. Přel. Zdeněk Hron. Praha: BB art.
- Kermode, F. (2004). *The Age of Shakespeare*. New York: Modern Library.
- Knowles, J. (2014). Manuscript culture and reading practices. In: J. Sanders (ed.), *Ben Jonson in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 181–191.
- Lamb, J. (2009). A Defense of Puttenham's Arte of English Poesy. *English Literary Renaissance*, roč. 39, č. 1, s. 24–46.
- Maclean, H. – Prescott, A. L. (1993). A Chronology of Spenser's Life. In: H. Maclean – A. L. Prescott (eds.), *Edmund Spenser's Poetry*. New York – London: W. W. Norton & Company, s. 823–824.
- Montrose, L. (2002). Spenser and the Elizabethan Political Imaginary. *ELH*, roč. 69, č. 4, s. 907–946.
- Ostovich, H. (2014). Patronage. In: J. Sanders (ed.), *Ben Jonson in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 296–303.
- Perry, N. (2005). Imitatio and Identity: Thomas Rogers, Philip Sidney, and the Protestant Self. *English Literary Renaissance*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, s. 365–406.
- Puttenham, G. (2007). The Art of English Poesy. In: F. Whigham – W. A. Rebhorn (eds.), *The Art of English Poesy by George Puttenham*. A Critical Edition. London: Cornell University Press, s. 93–387.
- Shakespeare, W. (2011). *Dílo*. Přel. Martin Hilský. Praha: Academia.
- Sidney, P. (1987). *Astrofel a Stella*. Přel. Alois Bejblík a Gustav Francl. Praha: Odeon.

- Sidney, P. (2004). The Defence of Poesy. In: G. Alexander (ed.), *Sidney's The Defence of Poesy and Selected Renaissance Literary Criticism*. London: Penguin Books, s. 1–54.
- Sidney, P. (2008). The Defence of Poesy. In: K. Duncan-Jones (ed.), *Sir Philip Sidney The Major Works*. Oxford: Oxford University Press, s. 212–250.
- Smuts, M. (2014). The Court. In: J. Sanders (ed.), *Ben Jonson in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 144–152.
- Spenser, E. (1993). The Faerie Queene. In: H. Maclean – A. L. Prescott (eds.), *Edmund Spenser's Poetry*. New York – London: W. W. Norton & Company, s. 1–499.
- Spenser, E. (1993). From The Shepheardes Calender. In: H. Maclean – A. L. Prescott (eds.), *Edmund Spenser's Poetry*. New York – London: W. W. Norton & Company, s. 500–545.
- Stillman, R. E. (2002). The Scope of Sidney's Defence of Poesy: The New Hermeneutic and Early Modern Poetics. *English Literary Renaissance*, roč. 32, č. 3, s. 355–385.
- Stillman, R. E. (2008). *Philip Sidney and the Poetics of Renaissance Cosmopolitanism*. Aldershot: Ashgate.
- Three elegies on Sidney from the *Phoenix Nest*, 1593 (2008). In: K. Duncan-Jones (ed.), *Sir Philip Sidney The Major Works*. Oxford: Oxford University Press, s. 319–328.
- Wells, S. (2006). *Shakespeare & Co*. London: Penguin Books.
- Whigham, F. – Reborn, W. A. (2007). Introduction. In: F. Whigham – W. A. Reborn (eds.), *The Art of English Poesy by George Puttenham*. A Critical Edition. London: Cornell University Press, s. 1–72.